

ЩЕ ЗАПАЗИ ЛИ АМЕРИКА СТАТУТА СИ НА ГЛОБАЛНА СУПЕРСИЛА?

*Владимир Бабанов, докторант,
Софийски университет „Св. Климент Охридски“*

Убеждението, че САЩ се намират в период на упадък не е историческа новост. Още от създаването си през 1776 г., страната е изправена пред сериозни екзистенциални въпроси, заобиколена от гарнизоните на европейските империи. Страхът от британска военна намеса в ранните години след независимостта съпътства американското развитие – обстоятелство, което помага на Джеймс Медисън да изведе в есе номер 10 от “Федералистът” като водещ принцип стремежът за експанзия и акумулиране на сила в името на запазване на свободата и демокрацията. Следва период на териториално разширяване, като през 1861 г. избухва Гражданската война, която едва не слага край на държавата, извоювала своята независимост по-малко от 100 години преди това.

През XX век налице са три периода, когато “американският упадък” е изглеждал необратим. Първият период е през 30-те години, когато САЩ преживява катастрофалната икономическа криза, позната като “Голямата депресия”, на чийто фон възходът на нацистка Германия е обещавала да изведе европейската държава до световния връх. Това не се случва, а германският силов опит за промяна на световния ред завършва неуспешно.

Вторият период е по време на “студената война” и по-конкретно 60-70-те години, когато Съветският съюз се утвърждава като първа космическа сила с икономически показатели, доказващи сякаш предимството на социалистическата система пред американския капитализъм, изпаднал отново в криза през 1973 г. През този период Америка е раздирана от антивоенни протести, заедно с възникването на масови движения за равнопоставеност между различните раси в американското общество. Политическите убийства на Джон Кенеди, Робърт Кенеди, Мартин Лутър Кинг водят до негативни последици върху имиджа на САЩ пред света, а СССР не пропуска възможността да нанесе удар върху стремежа на Вашингтон да съдържа съветската инвазия по света, допринасяйки за загубата във Виетнам. Независимо от това, обаче, СССР е страната, която губи “студената война” и залезът на Америка отново не се състоя.

В началото на 90-те у самите американци битува абсолютното убеждение, че Япония ще задмине САЩ и ще се превърне в първа икономическа сила не само по цифрови показатели, но и като икономически модел. Това отново не става, като японската икономика изпада в стагнация, която все още продължава.

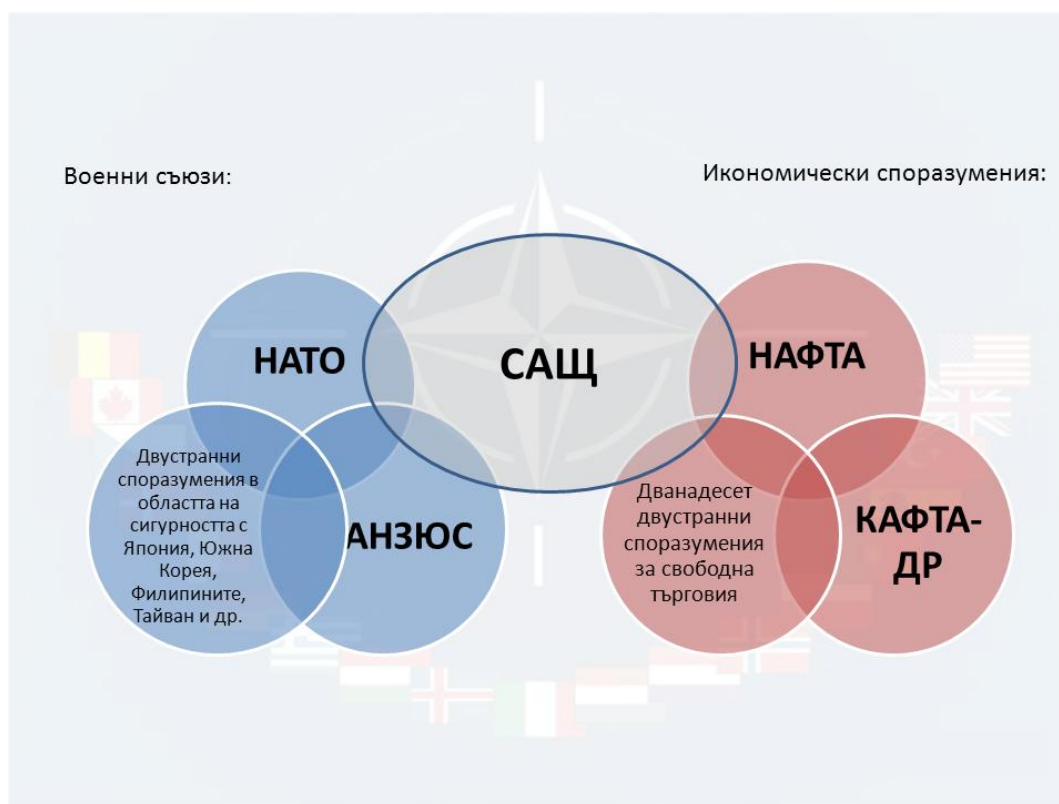
Днес възходът на Китай е сочен като достатъчно основание да се смята, че САЩ е в период на упадък и че Пекин ще наследи Вашингтон на световния връх след няколко десетилетия. Както ще разберем по-долу, обаче, пред Китай стоят огромни предизвикателства и вероятността това да се случи е по-скоро твърде малка, още повече, че положението, в което Америка се намира след приключване на две мащабни войни в Ирак и Афганистан, както и икономическата криза от 2008 г., не е никак ново.

Самотна суперсила ли е САЩ? Директният отговор, който може да се даде е, че Америка не е самотна суперсила, но все още е единствената такава без конкурент, който да може да оспори тази ѝ позиция в скоро време. За първи път терминът “суперсила” е даден от Уилям Т.Р. Фокс през 1944 г. по следният начин: “*велика сила със значителна мобилност на своята мощ.*”¹ Тогава авторът визира основно САЩ и СССР, въпреки, че и Великобритания е включена в списъка на суперсилите по онова

време. Днес, обаче, освен САЩ не съществува друга държава, която да може да изпрати значителни военни сили във всяка точка на света. В допълнение към мобилността на армията ѝ, Америка разполага с над 666 военни бази и съоръжения по света², което ѝ осигурява постоянно присъствие във важните геополитически точки по света, както и контрол на моретата.

САЩ е в центъра на сложна мрежа от икономически и военно-политически съюзи – в рамките на НАТО Вашингтон разполага с още 27 съюзници от Северна Америка и Европа. В допълнение на това военните отношения с Австралия и Нова Зеландия са регламентирани в АНЗЮС, а множеството двустранни споразумения с Япония, Южна Корея, Филипините, Тайван, Израел, Саудитска Арабия и други, дават на САЩ около 50 военни съюзници от целия свят. Никоя друга държава не разполага с подобен лост за влияние, което е ясно видимо – когато Америка воюва, обикновено тя е придружена от десетки други държави, като дори в случая с непопулярната инвазия в Ирак от 2003 г. Вашингтон можеше да разчита на над 30 държави. За сравнение, когато Русия воюва, тя е сама – Грузия е основният пример, но случаят в Украйна също илюстрира този факт. Китай също не би могъл да се похвали с военни съюзници, тъй като отношенията със Северна Корея и Пакистан са по-скоро плод на целенасочени усилия срещу американските и индийските интереси, отколкото на естествено споделяне на общи принципи.

Освен с военни съюзи, Вашингтон разполага и с търговско-икономически такива – в рамките на НАФТА, КАФТА-ДР, както и в дванадесетте двустранни споразумения за свободна търговия се генерират трилиони долари, а до края на 2014 г. се предполага да бъде изготвено споразумение за свободна търговия между САЩ и ЕС, което да осигури стокообмен и услуги за още 1 трилион евро.

Американският долар продължава да бъде валутата за международна търговия, особено на петрол и природни ресурси. След 1971 г., когато е отменена системата от Бретън-Уудс, доларът получава статут на злато в банковите и държавни резерви и така

се превръща в глобална резервна валута. Затова не е учудващо, че европейските държави и особено Китай и Япония, чиито икономики са експортно ориентирани основно към САЩ, разполагат с огромни резерви от долари. Китай е натрупал 3.549 трилиона, а Япония - 1.351 трилиона.³ Основното предназначение на тези резерви е, че чрез тях двете държави търгуват с Америка и също така й отпускат кредити (не само на нея), с които продължава изкупуването на китайски и японски стоки.

Освен това, обаче, на международните финансови пазари доларът се счита за най-сигурната резервна валута, което автоматически обезсмисля убеждението, че Китай разполага с “финансово оръжие” срещу САЩ. Ако Пекин реши да се освободи от огромното количество долари това ще доведе до поевтиняване на валутата на Америка, която е основният пазар за китайски стоки, а при евтин долар последиците за китайския

Брутен дълг на САЩ - \$ 17,491,871,158,767.47
(към 06.03.2014г.)

износ ще са катастрофални. Освен това, няма друга световна валута, с която Китай да замени долара в своите резерви, тъй като бъдещето на еврото е изключително несигурно, руската рубла е твърде уязвима от цените на ресурсите, а държавно регулираният китайският юан е неконвертируема валута. Поради изравнения статут на долара със златото е безсмислено Китай да купува злато с доларовите си резерви, още повече, че вероятно няма да получи съответно предлагане на световните пазари. Дори да предположим, че това се случи, САЩ разполагат с лостове, чрез които да блокират такава мащабна сделка на световните пазари. Изводът е, че Китай няма никакъв интерес да намалява доларовите си резерви (а няма и друга алтернатива), тъй като това ще доведе до сътресения в глобалната търговска система, а собственият му икономически растеж ще бъде сериозно застрашен.

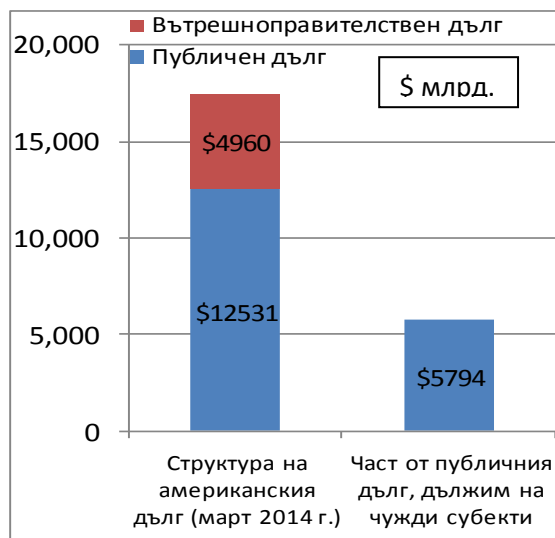
Допълнително обстоятелство, което се използва, за да се затвърди “американският упадък” е икономическата криза и особено американският дълг. Заедно с бюджетния дефицит, дългът бе повод за неколкократно разгорещени дебати в Конгреса за вдигане на неговия таван и дори се стигна до спиране на дейността на правителството през октомври 2013 г. Това не е нещо ново, тъй като през най-успешните години за американската икономика – по времето на президента Клинтън, също се стигна до спиране на правителствената дейност. През февруари 2014 г. двете партии стигнаха до споразумение, което ще елиминира споровете за дълга до март 2015 г.⁴

Дългът на САЩ е пряко свързан с бюджетния дефицит. Рекордът за най-голям бюджетен дефицит бе поставен през 2009 г., когато той достигна \$1.4 трилиона, “благодарение” основно на т.нар. “спасителен план” за банките и финансовите институции, причинили кризата от 2008 г. От тогава насам бюджетният дефицит неизменно бе над трилион долара с изключение на 2013 г., когато той бе свален до \$641 млрд.⁵, а за 2014 г. дефицитът се очаква да намалее до \$514 млрд.⁶, като тенденцията на спад ще продължи и през 2015 г.

Внимателен поглед върху американския дълг ще ни покаже, че той всъщност не представлява непосредствена заплаха пред американската икономическа сигурност, въпреки огромната сума.

Американският дълг се дели основно на две части – вътрешноправителствен дълг и публичен дълг, който е по-голямата част от дълга. Вътрешноправителственият

дълг се дължи от различни министерства, държавни агенции и институции помежду си т.е. пари, които американското правителство дължи само на себе си. Публичният дълг от своя страна се дели на две- сума, дължима от САЩ на външни субекти – държави и др., както и сума, която се дължи от юридически и физически лица в рамките на американската икономика.

Това означава, че по-голямата част от публичния дълг може да бъде регулиран от държавното законодателство на Америка без да зависи от външни фактори. Този дълг може да бъде реструктуриран, предоговорен, рефинансиран или дори опростен според нормативната уредба на САЩ. Трябва да се има предвид също, че чрез публичния дълг не се губят пари от американската икономика, защото дългът е пасив за длъжниците, но за кредиторите е актив. САЩ притежава множество лостове, чрез които да редуцира този дълг, а проф. Пол Кругман стига дори по-далеч, защитавайки тезата, че неговото изплащане може да бъде дори избегнато чрез инфлация и икономически растеж.⁷

Огромен интерес буди ситуацията с външния дълг на САЩ, който се оказва “едва” 5.794 трилиона долара от общия дълг. Най-големите външни кредитори очаквано са Китай (\$1.277 трилиона) и Япония (\$1.135 трилиона). Тенденциозно се акцентира върху дължимата сума без да се даде отговор на въпроса “колко дължи светът на САЩ?” Според данни на Министерството на финансите на САЩ и Федералния резерв светът дължи на САЩ под формата на краткосрочен и дългосрочен дълг \$7.941 трилиона⁸ - т.е. повече, отколкото дължи на останалите държави.

Външният дълг, обаче има сложна структура и неговото обслужване е регламентирано по такъв начин, че Америка изплаща суми и лихви в напълно разумни срокове и сценарият за моментално изплащане на цялата сума не съществува. Общите суми за фискалните години след 2010 г., изплатени под формата на дълг и лихвите по него възлизат на над \$ 413 млрд. за 2010 г., около \$ 454 млрд. за 2011 г., \$ 359 млрд. за 2012 г. и над \$ 415 млрд. за 2013 г.⁹ За сравнение през 2000 г. след управлението на Клинтън, Америка е изплатила близо \$ 361 млрд., а през 2006 г. – близо \$ 406 млрд., което показва не особено голяма промяна в годишното разплащане на американския дълг между най-добрите икономически години и тези след кризата от 2008 г. Очаква се лихвата по дълга през фискалната 2014 г. да бъде около \$ 167 млрд., сума, близка до 1 % от БВП на САЩ, който според МВФ е почти \$ 17.5 трилиона.¹⁰ Математиката показва, че между \$ 400-450 млрд. годишно не биха затруднили най-голямата икономика в света да управлява дълга си.

Още един паралел с историята показва, че дългът и дефицитът са имали далеч по-лоши показатели, но в крайна сметка САЩ са успели да преодолеят тези проблеми. През 1946 г. САЩ излизат от Втората световна война и Голямата депресия с национален дълг, равняващ се на 121 % от БВП¹¹, а бюджетния дефицит за 1944 г. – на цели 22.52 % от БВП¹². Сега САЩ отново се намират в следвоенна ситуация и търпят последиците на тежка икономическа криза, но дългът им възлиза на около 101 % от БВП, а бюджетният дефицит за 2012 е 5.7 % от БВП¹³ и продължава да спада.

САЩ притежават едно изключително просто, но жизнено важно предимство, което е в основата на техния възход до статута на глобална суперсила. Това е географското разположение. Ситуирани между двата най-важни океана, свързващи ги с (а в миналото – защитаващи ги от) Европа и Източна Азия, САЩ контролират богати и обширни територии в Северна Америка. Липсата на друга велика сила на нейните граници, която да застрашава американските интереси е ситуация без аналог в света. Останалите велики сили в света са принудени да делят общи граници една с друга, да се конкурират пряко за борба за влияние. Когато някоя сила е във възход, например Китай, тя веднага среща съпротива от своите съседи, които от своя страна се опитват да реагират – Япония, Южна Корея, Индия, страните от Югоизточна Азия са изключително разтревожени от китайския възход. Това, което обикновено правят съседите на държава във възход, е да се обърнат към далечната сила Америка, която може да им предостави гаранции за сигурност и да балансира в тяхна полза на взаимно изгоден интерес.

Благодарение на своето разположение САЩ се оказват онази сила, която е твърде далеч, за да бъде заплаха, но достатъчно способна да предложи защита на съседите на Китай, като този принцип се отнася и за останалите велики сили, които САЩ възприема като конкуренти. Проблемът, който останалите велики сили исторически са имали – непрекъснатите взаимни противоречия и войни, е непознат за САЩ. На практика Америка няма гранични проблеми с Канада, а най-сериозните проблеми на границата с Мексико са трафикът на наркотици и нелегалната имиграция – това е фактор, осигурил достатъчно време и възможност за акумулиране на сила.

В условията на увеличаващ се хаос в света все по-малко процеси се поддават на управление и контрол от страна на държавите. Представата за “всеможещата Америка” всъщност е основана на мит, оказал се доста устойчив, защото неуспехите на американската външна политика са тълкувани като знак за слабост и доказателство, че Вашингтон не може вече да постига целите си, не може да накара другите страни да правят каквото желае и че вече не е онази сила, която е била. Истината е, че САЩ никога не са могли да контролират събитията напълно и да постигат винаги своите цели, дори и в периоди, когато тяхното лидерство е било неоспоримо. Никой субект не е напълно подготвен за реалностите на XXI век и САЩ не правят изключение, защото външната политика в повечето случаи не постига напълно предварително желания резултат. В тези динамични условия е важно за субектите да бъдат адаптивни, иначе ще са обречени на провали и ще имат все по-малък контрол върху събитията около тях.

Като извод може да се каже, че е твърде прибързано да се обявяват САЩ за страна в упадък, защото армията им продължава да бъде най-мощната, икономиката им е най-голяма и динамична, доминацията на долара като основно разплащателно средство по света остава, а множеството аспекти на меката им сила гарантират на Америка статут на все още единствената суперсила. Множеството военни и икономически съюзи продължават да функционират и изглежда бъдещо разширяване на такива отношения с нови страни няма да е нещо неочаквано.

Често се посочва хипотезата на Пол Кенеди от 80-те години – т.нар. “имперско свръхпростиране”, според която идва момент, в който дадена сила може да се

разпростре отвъд способността си да поддържа военните си ангажименти по света. Войните в Ирак и Афганистан дадоха повод за подновяване на тази дискусия в началото на миналото десетилетие. Тази теория, обаче, е подложена на сериозен тест от страна на САЩ, които от десетилетия разполагат с бази по целия свят, имат изградена система за глобално наблюдение в космоса – GPS-системата, която има и военно предназначение, наред с гражданското. Също така на въоръжение в американската армия са пускани все по-голям брой безпилотни самолети, както и роботи, които правят човешкият фактор все по-ненужен на бойното поле, а в киберпространството въпросът за “свърхпростирането” не съществува.

Наред с това, тези технологии непрекъснато поевтиняват за САЩ, паралелно с тяхното усъвършенстване. Освен всичко друго, американците обикновено срещат геополитическа подкрепа от своите съюзници, като обединените усилия гарантират споделянето на тежестите и отговорностите в различните инициативи. Пример е изграждането на системата “Егида” в Европа, също така конструирането на изстребител от 5-то поколение Ф-35 Лайтнинг 2 – проект на много страни от НАТО, както и на Япония, Южна Корея и други близки съюзници на САЩ, като Израел. При тези обстоятелства и силно глобализираният свят, теорията за “имперското свърхпростиране” изглежда трудно приложима в днешните реалности – по всичко личи, че американското присъствие по света ще остане.

Прибързано би било също да се твърди, че системата на международните отношения е поела към многополюсна структура поради възхода на страните от БРИКС. Поставянето на тези страни в една категория е дискуссионно. Те не са обединени от обща идеология или принципи, нито споделят общ светоглед. Изключено е да се твърди, че страните от БРИКС са съюзници – обединява ги единствено бързият икономически растеж и наличието на огромен пазар на труда. Ставащото в Русия, например, е трудно да се определи като “възход”, защото Москва продължава да търпи геополитически загуби и свиване на сферата ѝ на влияние. Страната е нежелан партньор за много от своите съседи, някои от които са поставени дори под силов натиск.

Растежът на Индия и Бразилия е колеблив, но това обстоятелство не може да се определи като заплаха за Вашингтон. Дори напротив – интересите на САЩ, Индия и Япония съвпадат изключително много в контекста на китайския регионален възход. Индия, Америка и Япония споделят общо желание за сътрудничество в стремежа си да противодействат на Китай и макар Ню Делхи и Вашингтон да не са официално съюзници, общото между тях бе затвърдено със стартирането на “Стратегически диалог” от 2009 г., поставяйки отношенията между двете в доста по-сближено измерение. Затова индийският растеж е в интерес на САЩ и Вашингтон не възприема Индия като заплаха. Същото се отнася до Бразилия, която е геополитически изолирана от значимите световни събития, но представлява добър партньор за икономическо сътрудничество без риск от сблъсък със САЩ, които доминират в западното полукълбо още от XIX век.

Внимателен поглед, обаче, ще разкрие, че единствено Китай бележи съществен напредък, но сравнен с Китай отпреди 30 г. Дистанцията до САЩ и останалите европейски държави остава значителна и дори китайският растеж да продължи според най-оптимистичните очаквания и Пекин да се превърне в първа икономическа сила към 2030 г., нейното население ще остане сравнително бедно спрямо това в западните страни и Япония. Китайският растеж по своята същност се дължи на отворената международна икономика, подкрепяна от САЩ, както и от външните инвестиции, основно със западен произход. Трудностите пред китайската икономика тепърва предстоят, като бъдеща китайска криза, която също ще има значителни международни

последници, не е изключена. Китай зависи от желанието на останалия свят да купува негови стоки, което го прави уязвим от сигурността на морските пътища, доминирани от американския флот. Китай е велика сила, имаща потенциал да заиграе по-значима глобална роля, но все още не е ясно дали мирният възход ще продължи да бъде такъв.

В обзримо бъдеще системата ще остане еднополюсна, защото стандартът, който САЩ налага за “полюс” в международните отношения не е по силите на друга държава, включително на американските съюзници. Както вече стана ясно, това никак не гарантира постоянен успех за политиката на САЩ, защото пречките пред всички субекти на международните отношения са огромни, но способността на страната да влияе на основните процеси е най-голяма.

Разбира се, Китай и Русия опитват да защитават своите интереси в среда, доминирана от САЩ, главно използвайки позицията си на постоянни членове на СС в ООН. Двете страни заемат идентична позиция по редица въпроси, а не липсват и опити за пряко противодействие в сложни геополитически казуси като в Северна Корея, Иран, Сирия и Украйна.

Това са и основните геополитически точки, където интересите на великите сили към момента се пресичат. Главните противоречия са обикновено между САЩ и техни близки държави срещу Русия и Китай в различни конфигурации, а китайската подкрепа за Москва не се отнася за всички от тези случаи. Въпросът за ядрената програма на Северна Корея от десетилетия насам противопоставя позициите основно на САЩ и Китай. Американците от своя страна са подкрепени от Япония, която също е заинтересована от прекратяването на ядрената програма на Пхенян, както и от Южна Корея, която освен това се стреми и към обединение със Севера. Китай разчита на негласната подкрепа на Русия и заедно двете налагат санкциите на ООН спрямо Северна Корея твърде незадоволително. Безспорно китайското влияние над режима в Пхенян е най-голямо и за Пекин това статукво е предпочитано, защото по този начин американското внимание е ангажирано на Корейския полуостров, вместо другаде, където може да се сблъска с китайските интереси. Китай възприема проблема на Корейския полуостров и като балансиращо обстоятелство спрямо американската подкрепа за режима в Тайван, където Пекин показва изключителна непримиримост и готовност за силови действия, ако Тайван обяви независимост. Правната легитимация за Китай се изразява в “Анти-отцепнически закон” от 2005 г. и конкретно чл. 8, който директно и открито дава право на Китай да използва сила срещу “тайванските сили за независимост”. На фона на тези геополитически противоречия, модернизирването на китайската армия и стремежът на Пекин да изгради военноморски сили с далечен обхват, обвързаността между Китай и САЩ е значителна. Двете представляват основни икономически партньори, “заклучени” във финансови зависимости, но изключително подозрителни една спрямо друга.

От десетилетия Китай е принуден да се съобразява с американското геополитическо предимство в Източна Азия, а от своя страна САЩ трескаво се опитва да подсили съюзите си в региона в отговор на нарастващите китайски амбиции. В отношенията между Вашингтон и Пекин съществува напрежение, въпреки успокояващите изявления на отделни политически лидери, а проблемите на Китай с близки американски съюзници като Япония и няколко страни от Югоизточна Азия представляват реална заплаха за бъдещия мир в региона. Въпросът е дали икономическият фактор ще бъде достатъчна спирачка пред геополитическите противоречия? Геополитическото предимство има доста по-висока цена от икономическото сътрудничество и в крайна сметка геополитическата доминация гарантира контрол и върху търговско-икономическият обмен. Докато Китай продължава да бележи икономически растеж, би могло да се очаква запазване на

статуквото, но ако страната навлезе в икономическа криза и се превърне в нестабилен фактор не би било изненадващо, ако икономическите връзки бъдат жертвани в името на геополитическо пренареждане в Азия. Въпросът е Китай да не надценява себе си и да не подценява САЩ, а пък Вашингтон не трябва да игнорира бързите промени в света и особено в Източна Азия, защото това статукво няма да се запази вечно.

Ядрената програма на Иран е един от основните въпроси с глобално значение. Дълги години усилията на САЩ и Европа не срещаха подкрепа от Русия и Китай. Москва разполага със значително влияние в Иран и това е основният балансиращ фактор за близкоизточната държава в опита да се противопостави на натиска на САЩ и Израел. Отказът на Иран да сътрудничи с експерти на МААЕ, да нарушава нейни разпоредби и тайно да изгражда ядрени съоръжения, без да уведомява, бе хроничен подход от страна на Техеран. САЩ и особено Израел, непрестанно алармираха световната общественост за напредването на ядрената програма на Иран и отново опитите за санкции от страна на Запада не срещаха пълната подкрепа на Русия и Китай. Напрежението бе достигнало сериозни пропорции, като заплахата от мащабна война неизменно съпътстваше ситуацията.

Смяната на президента Ахмадинежад с Хасан Рохани, обаче даде поводи за надежда, защото Техеран склони на директни преговори със САЩ и други западни страни, заедно с Русия. През ноември 2013 г. в Женева бе направена първата стъпка, която мнозина описват като “недостатъчна” и “заблуждаваща”, защото Иран се съгласява да спре обогатяването на уран до 20 %, но си запазва правото да обогатява до 5% без да демонтира ядрени инсталации. В замяна бяха облекчени част от санкциите срещу Иран, а замразени ирански авоари за \$ 4.2 млрд. бяха освободени. Недоволството по този повод на Израел, Саудитска Арабия и други страни от Залива бе значително, но нов повод за тяхното разсейване бе даден през февруари 2014 г. Във Виена шестте сили и Иран договориха пътна карта, според която Иран може да обогатява уран до 5%, но без да изгражда нови центрофуги, като дейността в реактора за тежка вода в Арак е прекратена. Договорено е преговарящите да се срещат всеки месец в продължение на 6 месеца, като се очаква в края на юли 2014 г. да се достигне до окончателно споразумение за ядрената програма на Иран.

Независимо какво ще бъде решено, опитът и знанието, които Иран придоби, не могат да му бъдат отнети. Това означава, че заплахата от Иран с ядрено оръжие не е отминала. Събитията в Близкия изток се менят с бързи темпове и идването на нов радикален режим, чрез нова революция, метеж или др., в Техеран не бива да бъде изключвано. Такъв нов режим би могъл да промени решението на предхождащите го и Иран бързо да се сдобие с ядрен арсенал, какъвто е способен да изгради вероятно и към момента. Това поставя възможността за трайно решение на въпроса в сферата на непредсказуемостта в дългосрочен план, но на пръв поглед синхронът между Русия, САЩ и останалите изглежда значителен на фона на други горещи точки по света.

Американската външна политика показва колебливост и объркване в ситуацията в Сирия, където се води сектарианска война между множество враждуващи фракции, много от които радикални, привнесени отвън. Русия успя да улови този момент и на базата на американската нерешителност успя да представи себе си като равностоен и значим фактор в международните отношения. Администрацията на Обама попадна в капана на непремерената риторика – президентът и други високопоставени служители многократно заявяваха, че ако бъде използвано оръжие за масово поразяване, САЩ ще се намесят военно. През август 2013 г. бе използван зарин срещу цивилни, а САЩ изпадна в състояние на безизходица заради заявените предварително намерения за удар срещу режима на Асад и поради мащабната обществена реакция в Америка и по света против използването на сила. Изпъкването на определена фракция в конфликта, която

да бъде подкрепена се оказа невъзможно, поради жестокостта на всички участници в него. Рискът да бъде отслабен режима на Асад от американски бомбардировки и на негово място да се утвърди радикално ислямистко управление бе напълно реален.

В този момент “на помощ” на американците пристъпи руският президент Путин, който имаше нужда от добър имидж в момент, когато първите юридически стъпки за изграждане на Евразийски съюз бяха предприети. Русия трябваше да докаже себе си като привлекателен и достатъчно мощен фактор, който е способен да защитава интересите на свои близки съюзници и партньори и така да разсее колебанията на своите съседи за включване в Евразийския съюз. Руската военна база в Сирия е сред малкото останали на чужда територия и това, заедно със задържането на Асад на власт като съюзник на Москва бе приоритет за Русия. Двете с Америка си направиха взаимно услуга, доказвайки за пореден път, че великите сили в международните отношения имат решаващо значение за събитията по света.

По този начин Русия гарантира оставането на Асад на власт, запази военната си база в Сирия и издигна себе си до статут на равностоен играч спрямо САЩ, макар само на пръв поглед. САЩ, от своя страна, успяха да избегнат въвличане в нов военен конфликт в Близкия изток, като заедно с Русия поставиха химическият арсенал на Сирия под контрола на ООН. САЩ се съгласиха Асад да остане на власт, за да не се допусне управление на радикални елементи, което да доведе до продължаващ хаос и трайни негативни последици. Оставането на режима на Асад е гарантирано до появата на приемлива алтернатива, което засега не изглежда никак близо. Конфликтът в Сирия се очертава да бъде доста продължителен без предвидим край. Интересите на САЩ, Русия и Европа в Сирия са по-скоро сходни, отколкото противостоящи, затова бъдещо сътрудничество между тях ще бъде очаквано до стабилизиране на ситуацията.

Кризата в Украйна, обаче, съвсем не дава поводи за оптимизъм за отношенията между големите сили. Оставането на Украйна в сферата на влияние на Москва е от основна важност. С действията в Крим, Русия нарушава подписаният на 5 декември 1994 г. Будапещки меморандум, според който Украйна предава на Русия своя ядрен арсенал, а в замяна Москва се задължава да гарантира териториалната цялост и интегритет на Украйна, както и политическата ѝ независимост. Меморандумът е подписан от САЩ, Русия и Великобритания, а по-късно Франция и Китай изразяват становища в подкрепа на меморандума. В днешните събития, обаче, Китай не заема страна и дори гласува “въздържал се” в Съвета за сигурност по резолюция, обявяваща за невалиден референдума в Крим. По този начин Русия остава сама със своята позиция, нарушаваща Будапещкия меморандум.

Изпращането на военни на територията на Крим и струпуването на армия на границата с Украйна всъщност се оказва грешка за Москва, която няма какво да спечели от тази ситуация. Евентуални военни действия на Русия ще доведат до индиректно включване на страни от НАТО, вероятно и други, които да финансират и подкрепят логистично украински сили по подобие на финландската съпротива в началото на Втората световна война. Русия е в губеща позиция, защото дори да откъсне Крим, тя завинаги ще изгуби Украйна, а в допълнение рискува да отблъсне свои съседи и други приятелски държави. Западът разполага с лостове за санкции срещу руската икономика, чийто БВП се сформира основно от продажбата на ресурси. Русия не може да очаква това обстоятелство да продължи завинаги, защото Европа все повече разчита на възобновяеми енергийни източници, а до 2019 г. се очаква САЩ да се превърне в един от основните износители на шистов газ чрез изграждането на терминала Лейк Чарлз в Луизиана. Русия е заплашена от блокиране на “Южен поток”, а Уол Стрийт Джърнъл оценява загубата в капитализацията на 50-те най-големи руски фирми на \$

110 млрд. от края на февруари 2014 г.¹⁴ В допълнение руската рубла отбеляза исторически спад, което бележи и спад в стойността на руската икономика като цяло.

Елитът в Кремъл е изправен пред дилема – изборът е воден на непопулярна война, която не може да бъде спечелена, предприемане на стъпки към деескалация на напрежението и започване на преговори с Америка и Европа. Третият вариант може да изкуши в най-голяма степен Кремъл, а той е едностранно легитимиране на референдума в Крим и разделение на Украйна. По този начин Путин ще бъде възприет като герой от широките маси в Русия, като е успял да защити руското малцинство и се е опълчил срещу Запада, който пък би бил свободен да интегрира останалата част от Украйна. Разделение на Украйна е нежелан сценарий за Европа и САЩ, но много приемлив за Русия. Ако се възприеме вторият вариант – преговори, който е приемлив за Запада, би могло да се достигне до финландски сценарий – политическо и икономическо сближаване на Украйна с Европа, но запазване на културните и приятелски връзки с Русия без Киев да членува във военни съюзи.

В този случай отговорността е на европейците, които въпреки кризата ще трябва да финансират Украйна, за да я спасят от икономически срив. Ако този вариант не се хареса на Кремъл, тогава първият вариант, който не би се харесал на никого, е вероятно да се разиграе. Накъде ще поеме ситуацията, в която Русия отиде твърде далеч и е притисната от непривлекателни варианти е трудно да се каже, но противопоставянето в Украйна ще влоши отношенията между големите сили, а това няма как да не рефлектира върху други геополитически точки. Москва продължава да търпи геополитически загуби, които няма как да компенсира с военни действия в момента. Кризата в Украйна ще бъде показателна за способността на ЕС да играе значима световна роля, независимо, че е подкрепена от САЩ.

В крайна сметка Съединените щати остават единствената суперсила в хаотичен свят, в който останалите субекти също се стремят да защитят своите интереси. Пълнен контрол над събитията не би могло да има, затова американците се стремят да подпомагат своите съюзници – защото самата Америка често има нужда от помощ. До промяна на международната система би могло да се стигне чрез мащабно геополитическо пренареждане, а теорията и историята на международните отношения показват, че подобно разместване обикновено се случва след война. Живеем във време на относителен мир и липса на директен сблъсък между големите ядрени сили, но нервността у САЩ, Индия, Китай и Русия, както и опасните амбиции на по-малки играчи като Северна Корея и Иран, съдържа потенциал за противопоставяне в множество точки по света. От друга страна, обаче, човечеството придобива все повече средства за диалог и все повече мотиви за запазване на мира, но въпреки това рисковете не бива да бъдат подценявани. Все още не съществува държава, или група от държави, която да успее да вземе предимство над САЩ и нейните съюзи без да изложи на риск съществуването на човечеството и това ще се запази в обозримо бъдеще.

---

¹ William T.R. Fox, *The Superpowers – the United States, Britain and the Soviet Union – their responsibility for peace*, "Harcourt, Brace and Company", New York- 1944, с. 21.

² www.defense.gov "Base Structure Report- Fiscal Year 2012 Baseline", Department of Defense, Office of the Deputy under Secretary of Defense, 2012, с. 7.

³ www.cia.gov, CIA World Factbook, Central Intelligence Agency, USA, данните са към 31.12.2012 г.

⁴ Clean debt ceiling bill, 11 февруари 2014 г.

⁵ Congressional Budget Office "An Update to the budget and economic outlook 2012-2022", USA, август 2012 г., с. 3.

⁶ www.cbo.gov, Congress of the United States, Congressional Budget Office, "The Budget and Economic Outlook: 2014 to 2024", February 2014, данни от стр. 1, Summary.

⁷ Paul Krugman, "End this depression now", W. W. Norton & Company, 2013.

⁸ www.treasury.gov, U.S. Department of the Treasury, USA, Federal Reserve Bank of New York, Board of Governors of the Federal Reserve System, "Report on U.S. Portfolio Holdings of Foreign Securities as of December 31st 2012", crp. 3, Table 1 October 2013, <http://www.treasury.gov/resource-center/data-chart-center/tic/Documents/shc2012r.pdf>

⁹ www.treasurydirect.gov, U.S. Department of the Treasury Bureau of the Fiscal Service, US Department of the Treasury, 2014 г.

¹⁰ "World Economic Outlook Database: United States". International Monetary Fund. March 2013.

¹¹ Daniel L. Thornton, "The US Deficit/Debt Problem: A longer run perspective", Federal Reserve Bank of St. Louis Review, November/December 2012, c. 443.

¹² Gary M. Walton, Hugh Rockoff, "History of the American Economy", South-Western, Cengage Learning, 11-th edition, Mason, Ohio, USA, 2010, Table 25.4 "Deficit spending and the fall of unemployment", c. 470.

¹³ Congress of the United States, Congressional Budget Office, "Updated Budget Projections: Fiscal Years 2013-2023", May 2013 <http://www.cbo.gov/sites/default/files/cbofiles/attachments/44172-Baseline2.pdf>

¹⁴ Lucas I. Alpert, "Russians Fret About Economic Impact of Sanctions Over Ukraine", Wall Street Journal Online, <http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424052702304914904579437221593163530>, Updated March 13, 2014.